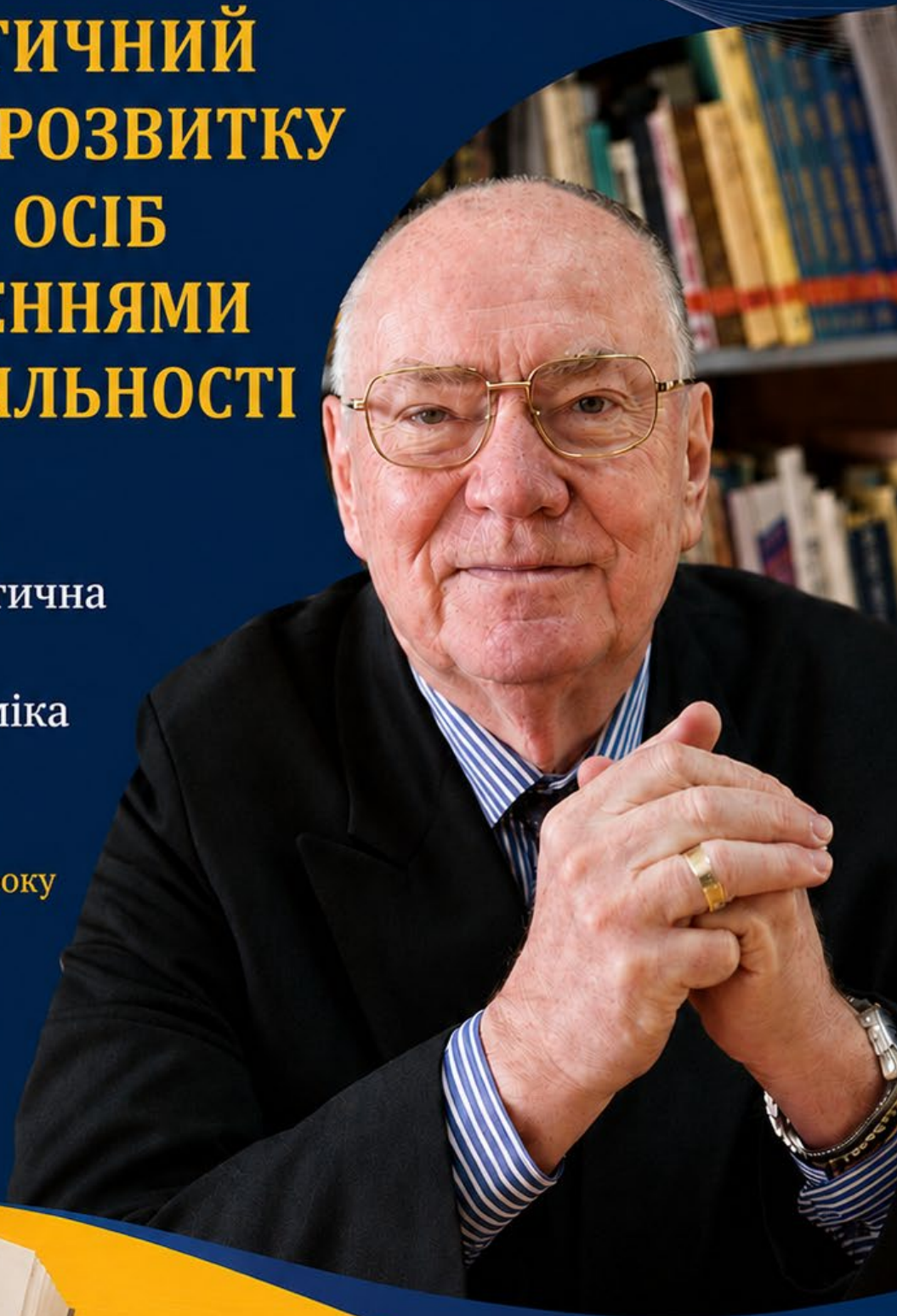
СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД У РОЗВИТКУ ТА ОСВІТІ ОСІБ З ОБМЕЖЕННЯМИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

І Міжнародна науково-практична конференція пам'яті академіка В.М. Синьова

13-14 березня 2026 року

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

УДК 378.091.3-056.2/.3:007.2]:005.745

Збірник матеріалів конференції рекомендовано до видання рішенням Вченої Ради факультету спеціальної освіти та соціальної політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (Протокол № 6 від 28 квітня 2026 року)

Рецензенти:
О.В. Чеботарьова **–** доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України
Л. М. Руденко **–** доктор психологічних наук професор, завідувач кафедри спеціальної психології факультету спеціальної освіти та соціальної політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

За редакцією:
І.С. Маркусь – кандидата педагогічних наук, доцента, декана факультету спеціальної освіти та соціальної політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, президента громадської організації «Українська асоціація корекційних педагогів».
І.О. Сасіної – кандидата психологічних наук, доцента, завідувача кафедри освітньої реабілітації осіб з порушеннями зору факультету спеціальної освіти та соціальної політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

ISBN 978-966-931-359-1

Синергетичний підхід у розвитку та освіті осіб з обмеженнями життєдіяльності: збірник матеріалів **І Міжнародної науково-практичної конференції пам'яті академіка В.М. Синьова (13-14 березня 2026 року)** / за редакцією І.С. Маркусь, І.О. Сасіної. Київ: Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2026. 358 с. Електронне видання

УДК 378.091.3-056.2/.3:007.2]:005.745

Повну відповідальність за зміст, підбір, точність наведених матеріалів, цитат, статистичних даних, відповідної галузевої термінології, власних імен, джерел інформації, орфографію, плагіат та іншу інформацію, яка використана у публікаціях, несуть автори опублікованих праць

ISBN 978-966-931-359-1

© Факультет спеціальної освіти та соціальної політики, 2026
© Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2026

Т. М. Швалюк,
кандидат педагогічних. наук, доцент
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, (місто Київ)
І. О. Самойленко,
здобувачка вищої освіти
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова (місто Київ)

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ МОДЕЛІ ДІАГНОСТИКИ СФОРМОВАНОСТІ МІРКУВАНЬ У ЗВ'ЯЗНОМУ МОВЛЕННІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ ТРЕТЬОГО РІВНЯ

На сучасному етапі розвитку спеціальної педагогіки та логопедії проблема формування зв'язного мовлення дітей дошкільного віку набуває особливої актуальності, що зумовлено зростанням кількості дітей із різними порушеннями мовленнєвого розвитку. Зв'язне мовлення виступає складним інтегративним утворенням, яке забезпечує реалізацію комунікативної, пізнавальної та регулятивної функцій мовлення і відіграє важливу роль у становленні особистості дитини. Особливої уваги потребує дослідження особливостей формування зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ), оскільки саме на цьому віковому етапі відбувається інтенсивний розвиток мовленнєво-мисленнєвої діяльності та формуються передумови успішного оволодіння навчальною діяльністю у школі.

Загальне недорозвинення мовлення розглядається у сучасній логопедичній науці як системне порушення мовленнєвої діяльності, що характеризується несформованістю всіх її компонентів — фонетико-фонематичного, лексичного та граматичного — за умов збереженого слуху та інтелекту. У наукових дослідженнях (І. Марченко, Є. Соботович, В. Тищенко, Л. Трофименко, Т. Швалюк) підкреслюється, що для дітей із загальним недорозвиненням мовлення третього рівня характерна наявність розгорнутого фразового мовлення, проте воно залишається недостатньо сформованим у лексико-граматичному та семантичному аспектах, що проявляється у труднощах побудови логічно послідовних висловлювань, порушенні смислових зв'язків між частинами повідомлення, недостатній сформованості мовленнєвих узагальнень [4, 6]. Саме тому особливого значення набуває дослідження сформованості міркувань у структурі зв'язного мовлення, адже міркування є складною інтелектуально-мовленнєвою діяльністю, що передбачає здатність дитини встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, аргументувати власні судження та логічно організовувати зв'язні висловлювання.

Теоретичні основи вивчення мовленнєвої діяльності були закладені у працях Л. Виготського, О. Леонтьєва та О. Лурії, Л. Андрусишина [1], які

розглядали мовлення як складну психічну функцію, що формується у процесі соціальної взаємодії та нерозривно пов'язана з розвитком мислення. У контексті психолінгвістичного підходу зв'язне висловлювання трактується як результат складного процесу породження мовлення, що включає формування комунікативного задуму, програмування змісту висловлювання, його лексико-граматичне оформлення та зовнішню мовленнєву реалізацію. Порушення будь-якого з цих етапів може зумовлювати труднощі побудови зв'язного мовлення та призводити до недостатньої сформованості його логіко-смислової структури.

Концептуальні засади побудови моделі діагностики сформованості міркувань у зв'язному мовленні дітей із загальним недорозвиненням мовлення третього рівня ґрунтуються на інтеграції *системного, психолінгвістичного, діяльнісного та компетентнісного підходів* до аналізу мовленнєвої діяльності. Їх поєднання дозволяє розглядати процес формування міркувань як складне багаторівневе явище, що відображає взаємодію когнітивних, мовних і комунікативних механізмів розвитку дитини. [2, 3, 5].

Відповідно до системного підходу мовлення трактується як цілісна функціональна система, у межах якої відбувається взаємодія різних психічних і мовленнєвих компонентів. Такий підхід передбачає аналіз мовленнєвого розвитку дитини не ізольовано, а у взаємозв'язку з процесами мислення, пізнавальної діяльності та комунікативної взаємодії. У контексті побудови моделі діагностики це дає можливість розглядати міркування як інтегративне утворення, що поєднує мисленнєві операції (аналіз, синтез, узагальнення, встановлення причинно-наслідкових зв'язків), мовні засоби, їх вираження та комунікативну спрямованість висловлювання. Таким чином, системний підхід забезпечує цілісне бачення структури мовленнєвого міркування та визначає необхідність комплексного оцінювання взаємопов'язаних компонентів мовленнєвої діяльності у процесі діагностики.

Психолінгвістичний підхід слугує теоретичною основою для аналізу механізмів породження та організації мовленнєвого висловлювання. У межах цього підходу міркування розглядається як результат складного мовленнєво-мисленнєвого висловлювання, його внутрішнього планування, лексико-граматичного структурування та зовнішньою мовленнєвою реалізацією. Застосування психолінгвістичного підходу у процесі побудови діагностичної моделі дозволило виявити специфіку порушень кожного з етапів мовленнєвого породження у дітей із загальним недорозвитком мовлення, що проявляється у труднощах програмування висловлювання, недостатній сформованості логіко-смислових зв'язків між його частинами та обмеженості мовних засобів для вираження аргументації. Методологічною основою побудови моделі діагностики стала діяльнісна парадигма, відповідно до якої мовлення формується і функціонує як частина комунікативної діяльності. У цьому контексті міркування розглядається як специфічний вид мовленнєвої дії, що спрямована на обґрунтування власної позиції, пояснення причинно-наслідкових зв'язків та формування логічних висновків. З позицій діяльнісного підходу рівень сформованості мовлення слугує показником розвитку мовленнєво-

мисленнєвої діяльності дитини і відображає її здатність до логічного структурування інформації, аргументованого висловлення суджень та використання мовлення як інструменту пізнання. Це обумовлює необхідність включення до діагностичної моделі показників, що відображають не лише мовні, а й когнітивні аспекти організації мовленнєвого висловлювання.

Значущою теоретико-методологічною основою виступає компетентнісний підхід, який передбачає оцінювання мовленнєвого розвитку дитини з позицій сформованості її мовленнєво-комунікативної компетентності. У межах цього підходу мовлення розглядається як інструмент реалізації пізнавальної та комунікативної діяльності, а сформованість міркувань – як важливий показник здатності дитини ефективно використовувати мовні засоби для вираження думок, аргументації та пояснення власної позиції. Застосування компетентнісного підходу у процесі побудови моделі діагностики дозволяє орієнтувати її не лише на фіксацію мовних помилок, а й на визначення рівня сформованості мовленнєво-мисленнєвих умінь, необхідних для повноцінної комунікативної взаємодії.

Таким чином, концептуальні засади побудови моделі діагностики сформованості міркувань у зв'язному мовленні дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення третього рівня передбачають комплексний аналіз взаємодії когнітивних, мовних та комунікативних компонентів мовленнєвої діяльності. Реалізація зазначених концептуальних положень створює науково-теоретичне підґрунтя для розроблення ефективної моделі діагностики та подальшого вдосконалення логопедичної допомоги дітям дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.

Список використаних джерел

1. Андрусишина Л. Психологічні характеристики загальнофункціональних механізмів мовлення у старших дошкільників із ЗНМ. *Теорія і практика сучасної логопедії: збірник наукових праць*. С. 18–23, 2007.

2. Самойленко І.О. Модель діагностичної методики стану сформованості міркувань у зв'язному мовленні дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвитком мовлення // *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць*. Вип. 26 / за ред. В. Гладуша. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2025. С. 141–159.

3. Тарасун В. *Логодидактика*. – Київ: Вид. Дім «Слово», 2011.

4. Тищенко В. Методика формування ймовірного прогнозування в мовленнєвій діяльності дітей дошкільників із ЗНМ. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. № 21. С. 269–273, 2012.

5. Харченко Н.В. Психолінгвістичні підходи щодо формування в старших дошкільників мовленнєвих навичок і вмінь будувати міркування. *Психолінгвістика: науково-теоретичний збірник*. Вип. 1, 2008.

6. Швалюк Т. Проблема формування зв'язних висловлень типу міркування у дітей старшого дошкільного віку із тяжкими порушеннями мовлення. *Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. № 32 (2). С. 234–240, 2016.